

הרב חיים אהרן פריעדמאן רב בית הוראה שלום אהלך

בענין מצא חמץ בפסח

א. כלי מהיכנו אם ננקוט דצער בעלי חיים אסור מן התורה. ופי' זו צ"ב דא"כ בדברי התוס' העיקר חסר מן הספר, דאיסור דרבנן בטל מפני לאו דאורייתא, וגם לרבות הרי חז"ל יכולים לעקור דאורייתא בשב ואל תעשה, א"כ בדין מוקצה אם ישנו חשש שיבא לאכלו ג"כ יכולין לעקור דהרי מוקצה הוא בשב ואל תעשה. ואפי' אם נגיד דהכא בחמץ כן ביטלו איסור של מוקצה מפני חשש שמא יבא לאכלו, אבל להראב"ד דאיסור מוקצה הוא משום שמא יבא להוצאה דאורייתא, וגם חשש שמא יבא לאכול חמץ הוא גם חשש דרבנן, א"כ יקשה מאי אולמא חשש דרבנן שלא יבא לאכול חמץ מחשש דרבנן שלא יבא להוצאה, א"כ למה נעקר בקום ועשה את איסור מוקצה? וגם הראי' של הריטב"א מדין ביטול כלי מהיכנו צ"ע, דשם הרי צעב"ח דאורייתא, והכא ישנו רק חשש שמא יבא לאכלו?

ג. והנראה לבאר בדברי התוס', דהכא בחשש שמא יבא לאוכלו לא הוי הטלטול לצורך דבר שאינו ניטל אלא לצורך האדם, וא"כ מותרת גם למ"ד דמוקצה מדאורייתא הוא, ונרויח בזה דאין חילוק בין כל ימי החג לאחרון של פסח, וכך מסתבר יותר בלשון הגמ' שלא חילקו בין הימים. אבל עדיין יתכן מאד שאיסור בל יראה אינו דוחה איסור טלטול דרבנן, וכן נראה דעת התוס' (כתובות ז. ד"ה מתוך).

ד. וראיתי בקובץ שיעורים (פסחים אות כ"ד) אותו ישוב אבל לא פי' כן בתוס'. ובספר ברכת אברהם כותב דצע"ג למה לא תירצו התוס' כתירוצו של הקובץ שיעורים. ומבאר דבכל מקום שמכסה דבר שאינו ניטל אי"ז לצורך הדבר אלא לצורך האדם, היינו שאינו רוצה להגיע להפסד. אבל מעשה הטלטול הוא

א. בגמ' (פסחים ו.) אמר ר' יהודה אמר רב המוצא חמץ בביתו ביו"ט כופה עליו את הכלי. וברש"י (ד"ה כופה) דהא לא חזי לטלטולי ואפוקי. ובתוס' (ד"ה כופה) אע"ג דאיכא למ"ד אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל איכא לאוקמי דצריך למקומו, אי נמי הכא שרי משום דילמא אתי למיכלי'. ושני תירוצים אלו חלוקים להלכה, דלתירוץ השני משום חשש אכילת חמץ התירו איסור טלטול מוקצה, משא"כ תירוץ הראשון אוקים הגמ' בצריך למקומו דוקא. והנראה בביאור מחלקותם דביסוד מוקצה נחלקו רבותינו הראשונים. רש"י (בביצה ב:) מפ' דמוקצה אסור מדאורייתא דכתיב (שמות ט"ז-ה) והכינו את אשר יביאו, והרמב"ם (בסוף פכ"ד מהלכות שבת) כתב דהוא רק גזירה מדרבנן מטעם כמה חששות, וגם הראב"ד (שם) סובר דהוא מדרבנן גזירה אטו הוצאה. והנה אם נאמר דמוקצה אסורה מן התורה, א"א לדחות איסור מוקצה מטעם דילמא אתי למיכלי', דהרי אין אומרים לאדם תעבור עכשיו על איסור דאורייתא מחשש שמא תעבור אח"כ עבירה, א"כ ילמד רש"י דגמ' הכא מיירי בצריך למקומו, אבל לדעת הרמב"ם והראב"ד דמוקצה הוא מדרבנן, יובן דדוחין איסור זה מפני חשש אכילת חמץ, גם באין צריך למקומו. והנפק"מ בין שני התירוצים הוא, אי צריך לאוקים בצריך למקומו, אולם באחרון של פסח דאז גם איסור אכילת חמץ הוא מדרבנן, אז יודה תירוץ השני דהגמ' איירי בצריך למקומו.

ב. והנה ביאור זה בתי' השני בתוס' דדוחין איסור דרבנן מטעם חשש דאורייתא כן פירשו הריטב"א והצל"ח. ומביא הריטב"א ראי' לזה מגמ' (בשבת קנד:) דמותר לבטל

החק יעקב היה דלפעמים אוחו המורה הוראה האוכל לבדקו, א"כ בעת שפוסק את פסקו צריך הוא לזרקו ולא למסור אותו להשואל, ודו"ק.

ז. ובכפיית הכלי האם מהני בכלי שאפשר לראות החמץ מתחתיו? ביוצר לשבת הגדול אומרים מוצא חמץ בתוך ביתו, כופה עליו כלי בלי ראותו. והנראה שלמד דכוונת חיוב הכפי הוא כלשון רש"י (ד"ה כופה) "משום שלא ישכח ויאכלנו", לכן חייבו חז"ל לא רק לשום כלי שיהא הרחקה מלאכול, אלא גם יעשה השתדלות שלא יראהו כלל. וסברת הדבר להחמיר כ"כ, מבואר בתוס' (דף ב. ד"ה אור) דחמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מיני'.

ח. והנה בזמנינו דנוהגים כולם למכור כל החמץ, ומצא חמץ בתוך הפסח האם ישנו חיוב שריפה או אולי אסור משום גזילת עכו"ם? בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קט"ז) כותב דמן המובחר להשימו למקום שהוא ברשות העכו"ם המכור, אולם כותב דאפשר גם לשורפו, והגם דגזילת עכו"ם אסור, אבל בנידן דידן היות דידעין דאחרי הפסח הגוי ממילא יחזור ויקנהו א"כ מותר לשורפו, והגם דלכתחילה אסור לקחת אפי' פחות משהו פרוטה מעכו"ם שלא ברשות, אבל היות דצריך לשרוף ולא שורפו מותר. ולא מובן כ"כ דבריו, הן אמת דבשו"ע הרב (ת"מ קונטרס אחרון אות י"א) כותב דבמקום דישאל עובר בפקדונות של עכו"ם יכול לשרוף חמצו, דגזילת נכרי אינו אסור אלא אם נתכוין לגזול ממנו ע"מ שלא להחזיר דמי הגזילה, אבל אם הוא רוצה לשלם דמי אינו עובר משום לא תגזול, אבל בנידן דידן אין שום איסור על ישראל ולכן אינו חייב לשורפו, וא"כ אם אין לקחת לכתחילה שום חפץ ששייך לעכו"ם, מאי שנא חמץ שנמכר כדינו.

ט. זאת ועוד מזה דידעין דהנכרי יחזור וימכור החמץ לישראל אחרי הפסח, הרי הוי

לכסות דבר מוקצה וזהו מה שאסרו בשבת, א"כ גם הכא כיסוי החמץ הוא צורך שהחמץ יהא מכוסה, ורק טעמו הוא שלא יבא לעבור על כל יראה, א"כ מובן למה לא תירצו התוס' כן. ומביא (בספרו על מס' ביצה לו:) ראי' ליסודו דבמשנה (בביצה לה:) דשמין כלי תחת הדלף, ומזה מביא הגמ' ראי' דכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל, והרי שם אי"צ לדלף, ועושהו רק משום שלא יפריעו, ראי' דג"ז נקרא לצורך דבר הניטל, וכמו שלמד הוא בתוס' דילן.

ה. והנלענ"ד דבר"ז אין יסוד סברתו נכונה, דהגם שסוף מעשה בכוונת האדם שלא יגיע לו היזק, אולם למעשה נוטל לצורך "דבר שאינו ניטל" דהרי רוצה שישמר החפץ, משא"כ חמץ הרי אסור בהנאה וכל סיבת הכיסוי הוא כדי שלא יבא לאוכלו, א"כ לא נקרא לצורך דבר שאינו ניטל דלא עשה לצורך הדבר שאינו ניטל. אבל על יסוד זה הרי שדא ב"י נרגא דהרי גם בדלף אין רצונו בדלף וכל רצונו שלא יוזקו נכסיו מזה. אבל אפשר ליישב דבדלף רצון האדם שהדלף שהגיע (הגם שלא ברצונו) יהא בתוך הכלי ולא במקום אחר, א"כ הוי טלטול לצורך הדלף וזהו דבר שאינו ניטל. משא"כ בחמץ אין לו שום רצון עצמית איהא שהחמץ יהא, ושם הכלי כדי שהוא לא יבא לידי אכילת חמץ, הוי לצורך דבר הניטל, דהיינו האדם, ודו"ק.

ו. ושאלה זו של מוקצה נוגע גם באם נולד ספק באמצע הפסח, אם האוכל הוא חמץ או לא. בחק יעקב (תמ"ו סק"ד) כותב דראוי לכל מורה הוראה שיכין איזה תיבה, כדי כשיחמיץ איזה דבר לשואלו שיכול להשליכו מיד שלא יטלטל את המוקצה. והנה הפרמ"ג ביו"ד (סי' צ"ט שפ"ד סק"ד) מעתיק דברי החק יעקב בלי חולק. אולם באו"ח (סי' תמ"ו משבצ"ז סק"ד) מעיר על דבריו, דהיות דנפסק דאם כבר נמצא המוקצה בידו אפשר להוליכו לאיזה מקום שירצה, א"כ יכול השואל לקחתו להשליכו בנהר ואי"צ לתיבה. ולענ"ד דכוונת

להתווכח דהרי קרה המקרה לאחר המכירה (ראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ר"ה, אגרות משה או"ח ח"א סי' קמ"ט), אבל שהרב המוכר יתנה במכירתו לעכו"ם דאפשר להמוכר חמצו לשרוף באם ימָצא החמץ, הגם דיועיל לאיסור גזילה, אבל אז לענ"ד ההערמה ניכרת ביותר, דלמה ירצה אדם לשרוף חמץ שאינו שלו, וגורמת פיקפוק על עצם המכירה. אח"כ ראיתי דכן נקט בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' קי"ד) בהתחלת דבריו, והבוחר יבחר.

לכאור' המכירה הערמה, אלא מבואר בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קי"ג) דהיות דהוי מכירה גמורה, מכירה זו מותרת. אולם נתבאר במחצית השקל (או"ח סי' ש"ח סק"ח) דישנו חילוק בין הערמה שמתירין, והיכא שמוכח ההערמה ואז לא מהני [ובזה יתבאר לשון בה"ג (מובא בחת"ס) "ובלבד שלא יערים"], א"כ זהו גופא שאדם שורף החמץ בפסח לקיים מצות תשביתו, מזה ניכר שלא התכוין כלל למכירתו, ומעשה כזו יכול להיות גילוי דעת על המכירה למפרע. והגם דבזה אפשר

מעלת חג השבועות על כל הימים טובים

הנראה לרמז בזה, גודל מעלת קבלת התורה ביום חג השבועות אשר בו מגיע לכל השלימות מכל התרי"ג מצות. משל למה הדבר דומה ע"פ הנראה מחכמי הרופאים שיצוה לבשל לחולאים רוטב מכל מיני בשר אשר עולה לסך עצום, ומחמת כח השמנונית מכל מיני בשר עולה לתרופה לחזק כוחות כל הגוף. כן נוכל להבין גודל מעלות יום הזה זמן מתן תורתנו, כי בכל המועדים שיש בהם מצות פרטיות: מצה ולולב וכדומה, אנו מברכין על כל מצוה ומצוה הברכה הראויה לה – על נטילת לולב או על אכילת מצה וכדומה, וזמנו של מצוה זו איננו בזמנו של זו, וכל דבר ודבר בעתו מה טוב. לא כן בחג הזה בקבלת התורה הנה נכללים בו כל התרי"ג מצות ביחד, טועמיה חיים וכו' לא תחסר כל בה. (תפארת שלמה)

"מאכלי חלב" – לרמז על פרנסה בלא יגיעה

איתא ברמ"א (או"ח סי' תצ"ד ס"ג): "ונוהגין לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות". יש לדקדק מדוע מאכלי חלב ולא חלב בלבד – לרמז על "דבש וחלב תחת לשונך" (שיה"ש ד, יא) כפי שכתבו בזה הטעם (כל-בו סי' נב, ועוד). אמנם ידוע אשר בשעת חטא הקדמוני נתקלל האדם בל"ט קללות, ולכן צריך ל"ט מלאכות כי אין לך שום מאכל בעולם שלא יצטרך בו איזה ענין של מלאכה, כי אפילו דבר שגדל מעצמו, בלי שום נטיעה, מ"מ צריך תלישה. ואפילו ביצה שנולדה מעצמה יש בה ענין מוקצה בשבת הנוגע ג"כ באיסור מלאכה. משא"כ החלב, אין בו שום איסור מלאכה ומותר לכתחילה לחלוב בשבת ויו"ט לתוך מאכל [ורק כשחולב שלא לתוך מאכל יש בזה איסור מפרק]. והנה, בשעת קבלת התורה פסקה זוהמתן, ולולא שחטאו אחריו בחטא העגל היו נפטרים מכל הל"ט קללות. וזהו שאמרו: "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן" – כי המן היה ג"כ בלי שום מלאכת אדם. ועל כן לרמז זה אוכלין מאכלי חלב דייקא – "שנוכה ע"י התורה להשפיע פרנסה בלי עמל ויגיעה ללא צורך עשיית מלאכה".